

Umění je tvorba. Umět je něco jiného než vědět. Pouze „vědět“ nestačí k tvorbě. Můžeš si myslit nejmoudřejšího polyhistora, jenž zná dějiny lidstva, vývoj náboženství, rozumí stavbě strojů a zahradnictví, dovede promlouvat o školách malířských a básnických — a hle, přijde ubohá vyšivačka ze Slovenska a prostře před vámi krásně, líbezně vyzdobenou tkaninu, šátek, pokrývku, slavnostní roucho — a zahanbí neplodného učence, jenž vstřebal do sebe moudrost světa, ale ničeho nevydal ze sebe. Věda sama o sobě může působit jen na rozum, a teprve když spojí se s myslí báživou, s duchem výzkumu a díla, dojme tvou duši a oplodní ji. Čím je ti mrtvá mapa hvězdného nebe? Teprve když poučen jí zadíváš se za mrazivé noci na hvězdnatá nebesa, pohne se tvé srdce, počne pracovat tvůj zkum, tvá touha po účasti na činné tvorbě světové, teprve když vědění spojíš s uměním dívat se, nabude tvůj vztah k věcem, jež jsi poznal, životní plodnosti a zasáhne hluboko do tvých projevů životních. Znam učené lidi, kteří znají literaturu socialistickou, ale nikdy neviděli živého socialistu, lidi, kteří prostě nedovedou uvést ve styk teorii s praxí, žijíce ve věži ze slonoviny.

Moderní svět vychovává nám, bohužel, vždy více a více lidí, kteří pro balast vědění nemají kdy na styk s přirozeným, vytvářejícím životem. Pochopili úkol civilizace jako přetvoření celého člověka v určitou funkci, pochopili ji jako spe-

cializaci. Slovo inženýr neznamená dnes už technika v širším slova smyslu, není úplným. Inženýr strojní nerozumí a nemůže rozumět stavebnictví, stavebník elektrizaci. To by nebyla chyba. Hmota bohatě obráběná žádá znalců. Ale tendence doby tvoří z tohoto odbornictví hmotného i odbornictví niterné. Zaměstnání je tak silné, že nedovoluje pohled vedle. Ostatní život — většina života — uniká. A tomu možno se vyhnout jen tím, když společnost znovu se naučí cenit cosi vyššího než pouhé odbornictví. Když mimo ně ponechá v člověku místa pro celý obsah lidství, když nezamezí mu podiv nad přírodou, když neochudí ho o účast na všech projevech lidského ducha, což je možno jen tím, že každého naplní vědomím, že mimo svou funkci souvisí se životem i ostatními stránkami svého cítění, svých projevů.

Pozorujme jen, jak daleko šla specializace v moderním umění. Jsou malíři, kteří malují jen polední slunce, jiní jen podobizny žen, jedni pracují olejem, druzí jen rydlem. Ale i mimo techniku výtvarnou jaká specializace, jaké zúžení zorného pole! Pravda, umění je povolání jako každé jiné, ale krása je nekonečná a koneckonců není vytvářena jen umělci z povolání, nýbrž veškerým souborem lidstva. Jde pouze o úmyslnost či neúmyslnost projevu. Zdá se mi, nejmenší je tam, kde je úmyslu nejvíc. Technického úmyslu především, jenž zaráží svobodný rozmach čisté fantastičnosti a omezuje umění na problém technický. Tam, kde technika vítězí nad vniternou tvárností, či spíše obráceně, tam, kde společnost redukuje se na hotovou, nehybnou formálnost a zvykovost, kde už nepřičíňuje nových tvůrčích prvků k zásobě starých, vítězí technika nad vniternou tvárností. A tím se stává tvorba umělecká přístupnou už jen technickým odborníkům a lid se svými schopnostmi krásného postřehování je z ní vylučován. Už proto, že odborná a řemeslná díla umělecká vnikají do lidu a činí vlastní jeho tvorbu uměleckou zbytečnou.

Všimněte si jen, jak ubývá v našem lidu schopnosti tvorby písňové a výtvarně ozdobnické. Jak všude tovární produkty vítězí nad prací určenou pro určitou domácnost, jak mizí

mysl pro harmonickou výzdobu bytu, oděvu. Socialismus obviňován je z kasárnictví, ale je to právě kapitalisticko-výdělkářský způsob velkovýroby, jenž uniformuje a kriví vkus lidu, počínajíc od dětských hraček až k nábytku, obrazům na stěně, ke gramofonům, jež vytlačují hudební nástroje, atd. Je to ovšem železná tendence výdělkářské doby. Lid zapřažený do vysilující, neúspěšné práce, jednotvárné, námezdné, nemá kdy, aby rozvinul svoji niternou schopnost tvořit si sám po svém své ovzduší životní. Nedostává se mu dosud prostředků k plnému vzdělání, jež nahradily by mu primitivní kulturu domácí, ale už ho zbavily onoho prostého, úsměvného myšlení, z něhož si vytvářel a zdobil své okolí. Železný zákon práce odcizil ho onomu líbeznému poměru k přírodě, jenž živil jeho citové schopnosti a propůjčoval mu dar melodie a ornamentu, a dal mu náhradou tuctové, laciné produkty průmyslové bez vkusu a vnitřního zažití.

Třeba smířit se s tímto stavem. Nový způsob života, v němž hrají roli nové jeho formy, politika, boj sociální, úžasná specializace práce, ztráta svérázu kmenového a krajinného, zamezuje téměř tvorbu, jež byla závislá na životních formách dnes hynoucích. Jenom daleko od středisek velkoměstských a průmyslových žije dnes v lidu tradice kolektivní tvorby umělecké. Ale je nutno nahradit lidu, oč byl ochuzen. Je nutno pečovat o to, aby mu byly dány nejlepší věci do rukou, aby nejlepší dobový vkus mu byl vštěpován, a ne brak ze smetiště velkoměstských produktů tuctových. Zabili národní píseň Kmochem a Hašlerem, odstranili pověry pohádek kravými romány, typickou stavbu venkovskou kasárenskými zdmi statků. Namísto aby velkoměstu dali vzduch a zeleň a volný prostor, představují venkovské obce v kurníky pro lidi, kde se svítí elektrinou, ale kde se kácejí stromy a ničí zahrady pozemkovou spekulací. Hospodářství kapitalistické zavírá lidi do temných, těsných obydlí, bere jim přírodu, ale ne snaží se vybudovat nový, moderní zákon krásy a vkusu pro nové podmínky životní.

Pohodlí, krásu, zdraví, to vše můžeš si opatřit jen vzestu-

pem do třídy peněžní buržoazie, jež tone v luxu ve svých prostorných vilách, co vedle v přísklepi proklíná chudák svůj život, ztrácí lásku a družnost — a vysvobodí-li se ze své bída osobní skupením se v odbojnou organizaci protikapitalistickou, je prohlašován za bolševika jako včera za socialistu. V jedné z nejkrásnějších básní sociálních, napsané německým básníkem Richardem Dehmelem, se praví:

Máme svou lásku a dítě, své věno,
má žena.

A máme práci, jež druží nás,
a máme slunce a větry a deště.
Tak maličko chybí, abychom zas
byli jak ptáci a volnější ještě:
jen čas.

A tu jsme u základního problému doby. Pomalý rytmus světa, jak ho slyšíme šumět z dávných povídek o pomalu plynoucím životě venkovském, je už dávno za námi. My, svět, práce, rozkoš, bolest, dějiny, jsme především rychlost a spěch. Pospíchej, než tě předhoní druhý. V čem byla životní harmonie starých generací? V čem byla tvůrčí síla velikých klasických umělců? V čem bylo rodinné štěstí minulosti? Ve volném, pravidelném tepu jejich života. Žije člověk, aby pracoval, štvál se? Ano, tak nám říká doba průmyslová, doba výdělečná. Ale nepracuje spíše jen proto, aby žil, aby si vydobyl širou rozlohu života, ne pro lenost, ale pro odpočinek, pro soustředění mysli, pro sny a fantazie, chcete-li, ale hlavně pro svobodnou, tvůrčí práci na své vlastní duši, na svém zdraví, na vybudování své existence v krásný, dokonalý útvar lidství?

Ještě dnes posmívá se buržoazie snahám proletariátu po zkrácení doby pracovní. A zcela důvodně ze svého stanoviska. Neboť ona nemůže dobře připustit, aby dělník ve volné době měl příležitost k vyrovnání své intelektuální úrovně s buržoou, jemuž je přístupno vzdělání veřejné. A to přesto, že moderní technika — a to je její nejklaďnější stránka — má tendenci k co možno nejintenzivnější práci, za čas co nej-

kratší výrobu co největší. Jenomže uplatnění této tendence není možno tam, kde výrobní řád není regulován potřebou, nýbrž výtěžnou konjunkturou. Věcí zbytečných vyrábí nad spotřebu, věcí potřebných jen tolik, aby výroba byla co nejdražší.

Buržoazie si nemůže dobře přát, aby tvůrčí síly lidu se zplna a svobodně projevovaly. Povoluje to jen tam, kde je může organizovat na kapitalistickém podkladě ke svému zisku, a tím zase ubírá jim vnitřní hodnotu a mravní i čistou estetickou působivost, poněvadž peněžní cenění tovarů znemožňuje jejich ocenění ideální. Tu je bída moderního průmyslu uměleckého. Umělečtí pracovníci vytvářející ho, ovšem vedle většiny břídlů, jsou nuceni uměleckou hodnotu výrobků podřizovat obchodní rozvaze, proto je úžasně nízkou úroveň našeho průměrného umění. Prostřední talenty záhy pochopí, že svých schopností výhodněji použijí, odhodlí-li své umělecké svědomí a nahradí je lůživostí, tuctovým vkusem starého, panujícího davu peněžního. Jejich produkce nejenže zabíjí poslední zbytky fabulační, tvůrčí schopnosti kolektivu lidového, ale znemožňuje současně nekompromisním umělcům přístup k duši lidové, otrávené konvenční prostředností.

Proto je většina dnešního umění nebezpečnou zbraní v rukou buržoazie proti proletariátu. Co platno, když tisíce a milióny žijí *politicky* na podkladě socialistickém, když mravně a krasocitně jsou nuceny sdílet vkus a záliby starého měšťáctva, jež nepřipustí svou obchodní mocí odběr a umění krásných věcí, tvořených v duchu jí protivném, proti jejím formám životním? Buržoazní zkostnatělé pojetí dějin, mravnosti, náboženství, smyslu života v celé jeho šíři rdousí doposud proletariát, zatím jen *politicky* a hospodářsky snad ještě uvědomělý. Jak snadno podléhají někteří oportunní vůdcové socialistů měšťáckému pojetí života, jak lehce si osvojují jeho ráz, výhody a pohodlnost, o tom, tuším, netřeba mluvit. Individualismus, a to starý, vyžilý, šosácký individualismus je nejnebezpečnějším svůdcem proletářstva. Ani nenávisť buržoazie a všecky násilné její zbraně, ani rozdvojenost názorů

mezi socialisty, ani bída mas nepůsobí tak zhojně na lid a jeho obrodné pudy a nejasné touhy jako neustálé míšení se středního proletariátu se střední buržoazií, přejímání jejich zvyků a názorů rodinných, uměleckých atd.

Jak navrátit lidu jeho čistotu a původnost citovou, jak rozvíjet v něm kolektivní úsilí po zvýšení vnitřní duševní úrovně radostnou, samoučelnou spoluprací na obrodě smyslu pro krásu, vyrůstající přímo z jeho duše, bez prostřednictví průmyslu uměleckého, divadelního, literárního, hudebního a optického v hnusných výtěžných sklepech biografů? Jak docílit, aby umění nebylo výjimkou a módou, aby opět vnikla potřeba tvorby osobní do zástupů?

Dějiny literatury mluví nám doposud jen o básnických géniech, o stech jmen a škol a forem, ale málokde si povšimnou, jak reaguje lid na tyto hodnoty spojené s balastem, jaké odezvy doznalo to ono dílo, ten onen směr. Umění, zdá se, tvořeno bylo v 19. století jen pro určitou kastu společenskou, neseno bylo jmény osobností, tvořeno uměle, bez spolupráce obecnosti. Proto tak rychle se střídají jeho projevy, proto tak rychle stárnou generace a málokteré dílo dočká se uznání potomků. Bylo tvořeno osobnostmi pro osobnosti podobně nalaďené, bylo tvořeno sobecky ze sobecké duše člověka individualistického, jenž v zápase a vzestupu není nic se svými problémy, trudy a nadějemi, se svou psychologií a skepsí, tvoří jen ze sebe a pro sebe.

Socialismus směřuje i v umění ke spolupráci, k oddání se jednotlivce v kolektiv, k víře, že jedině vlna stejně smýšlejícího lidstva ospravedlňuje a zvětňuje v krásě rozlet duše jednotlivcovy. Socialismus nezakazuje ovšem, aby různý temperament a sklon jedincův nedodával dílu zvláštní chuti a barvy, ale zásadně a neúchylně bude pronásledovat všecko umění (jež ovšem není uměním dle nás), jež chtělo by si dodávat zajímavosti a odlišné půvabnosti pýchou vůči mase a době, uzavíráním se osobnosti neovlivněné bouřlivým vnějškem. Tvoří-li umělec pro svoji osobnostní rozkoš, nuže, nechť jen uzavírá svou pýchu a slávychtivost své smrtelné duše do

štitu svého díla — pro nás bude ono jen památníkem, jenž zajímat bude leda jeho děti a vnuky. A teprve tehdy, prodlouží-li svou smrtelnou duši o nesmrtelnost a symbolickou mohutnost plemene, doby a vlny generací, nechá-li klesnout v zapomenutí své rodné jméno a vyzdvihne k velikosti forem a dramatického tlaku duši světa, bude čten, viděn a posluhán tisíci.

Sníl jsem vždy o tom, že umění v dnešních svých podobách zahyne, jakmile lidstvo vybojuje svůj boj o primitivní potřeby těla a ve svém celku se vzepne k dobývání statků duchových. Proč je dnes potřebí uměleckých jednotlivců do dálky slyšitelných? Není to jen náhražka osudu za to, že v době shonu za hmotou nemůže už lid sám vytvářet si svůj umělecký život, jako ho tvořily prosté rasy anonymních pěvců a výtvarníků? A nebudou zase odhozeni jako nepotřebný nástroj, až bude odčiněn Dehmelův povzdech „jen čas“ a harmonický kolektiv, zbaven třídní poroby, běsného chvatu za hmotou, zamyslí se nad vyšším smyslem života a znovu nalezne ve svém nitru rozkoš z tvorby vlastní, jež zmírní jeho hlad po tvorbě cizí, na níž byl nucen cizopasit a jež nikdy, třeba rafinovaná, nedovedla dát jeho srdci to nejvlastnější, co cítí a co tvořil by sám?

Umělci nebude třeba už slávy ni zdání velikosti. Bude spoludělníkem a spolutvůrcem, tvořícím ne na svém vzestupu nad anonymní masy, nýbrž na družném okrášlení života. Nezůstane po něm dílo jeho, nýbrž dílo generace.

(Kmen IV, 31, 14. října 1920)

Byli bychom příliš skromni, kdybychom — bez dalších úmyslů — nechtěli prostě konstatovat, že zpočátku Červnu, a když předal beletrii Kmeni, pak hlavně Kmeni podařilo se soustředit k sobě pozornost veškeré literární mládeže, která znamená dnes nějakou větší nebo menší naději naší literatury. Můžeme směle říci, že každý z významnějších mladých básníků moderních, nenarodil-li se v našich sloupcích, přišel si k nám pro křest, a vytrvalost, s kterou tak mnozí ustavičně odmítaní u nás klepali, svědčí jistě o tom, že jsme měli pověst stejně vyběravých jako ochotných.

Není v tom záhady ani zázračné ruky. Je to prostý důsledek redakční praxe, která se nesnažila mísit stařecké s rodícím se, ani nečinila kompromisů s čtenářským davem. Snažili jsme se také jít jen jedním směrem, směrem dnešní moderny, a nebáli jsme se experimentujících. Zůstal-li někdo postupem doby stranou, stalo se to z politických důvodů, nikoli z důvodů literárních. Půltřetího roku žili jsme tak ruku v ruce s novou rodící se modernou literární, a v této době naplnil se, aspoň do jisté míry, náš literární sen z 1914, tak brutálně válkou přerušovaný. Naše nová literatura je přibližně na těch cestách, na kterých chtěli jsme ji mít v 1914. Není to naše zásluha, ale je v tom kus naší práce.

Tím ovšem neříkáme, že jsme se vším náramně spokojeni, že nevidíme slabostí nové moderny, že je skutečně tak zdravá,